

AZ 1956-OS MEGTORLÁS

1956. november 4-én, vasárnap hajnalban a Forgószél hadművelet keretében megindult a második szovjet katonai beavatkozás. A nyomasztó túlerővel szemben a szabadságharc fegyveres ellenállása közel egy hétig tudta tartani magát. A szovjet katonai győzelem azonban korántsem jelentette az új hatalom politikai győzelmét. A szovjet csapatokkal, illetve az illegitimnek tekintett kormánnyal szemben a forradalom és szabadságharc utóvédharcai folytatód-
tak: a fegyveres ellenállást tömeges, nyílt politikai ellenállás váltotta fel. Ennek fő színtereivé a szovjet megszállás ellenére is tovább működő nemzeti bizottságok és a munkástanácsok váltak. Jelentős tömegbázisuk, országos mozgósító erejük nemcsak a forradalom erőtartálékait jelezte, hanem a kettős hatalom kialakulásának rémképével fenyegette a társadalmi elutasíthatósága miatt meglehetősen ingatag lábakon álló kádári bábkormányt.

A MEGTORLÁS KEZDETEI

Noha november 4-én Kádár János a testvérharc befejezését, a rend és a belső béke helyreállítását ígérte, s a nyilvánosság előtt még november 26-án is „*félelem nélküli életet*” hirdetett, a társadalmi ellenállás letörése és hatalma megszilárdítása érdekében – nem utolsósorban a testvérpártok nyomásának engedve – a régi-új pártvezetés az erőszak eszközeihez fordult. A pártvezetők szűk körében, az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának ülésén 1956. november 16-án (miután találkozott a kínai nagykövettel) Kádár már diktatúráról beszélt. Elmondta, hogy a kínaiak saját rendszerüket népi demokratikus diktatúrának nevezik, „*amely tartalmában kifejezi a mi rendszerünk lényegét is: demokrácia a nép felé és diktatúra az ellenforradalom felé. [...] Most, a jelenlegi helyzetben a diktatúrán van a hangsúly*” – tette hozzá.

A szovjet megszállás és a kommunista rezsim restaurációja ellen tiltakozó lakossággal szembeni kemény fellépést azonban a saját fegyveres erő hiánya nehezítette. A kezdeti időszakban a magyar állami és belügyi apparátus széthullása követ-

keztében Kádár gyakorlatilag semmilyen saját szervezett bázissal nem rendelkezett. Csak szovjet segédlettel volt képes fenntartani a rendet. Intézkedéseit a háttérből magas beosztású szovjet pártvezetők közvetlenül irányították. Ez a helyzet november közepétől lassan változott.

November 22-én a Budapestre küldött három magas rangú szovjet pártfunkcionárius, Arisztov, Malenkov és Szuszlov már arról tájékoztatta Moszkvát, hogy „*az illegális felkelőközpontok felderítése és felszámolása céljából állambiztonsági munkatársaink a magyar rendőrséggel együtt folytatják a fegyveres felkelésben legaktívabban részt vevő személyek őrzetbe vételét és letartóztatását. Összesen 1437 személy letartóztatására és 5820 személy őrzetbe vételére került sor ...*” Ugyanebben a jelentésben arról is beszámoltak, hogy a politikai rendőrség újjászervezésében Münnich Ferencet a már október óta Magyarországon tartózkodó I. Szerov, a KGB nagy hatalmú főnöke vezette állambiztonsági csoport segíti.

AZ ERŐSZAK ESZKÖZEI

A Kádár-kormány számára az önálló hatalmi pozíciók megerősítéséhez és a számonkérés megindításához a legégetőbb kérdést tehát egy hatékony és feltétlenül lojális fegyveres erő létrehozása jelentet-

te. Bár 1956. november 4. után titokban – a szovjetek hathatós támogatásával – azonnal megindult az államvédelem újjászervezése, az ÁVH olyannyira gyűlölt intézmény volt a társadalom szemében, hogy a régi-új vezetés nem vállalhatta fel nyíltan annak újjáalakítását. Így került sor a párt fegyveres erejének, a népnyelv által pufajkásoknak nevezett karhatalomnak a megszervezésére. A volt ávéhasok, pártfunkcionáriusok, párttag tartalékos tisztek, katonatisztek, kisebb számban rendőrök beszervezésével létrehozott „saját erő” december elejére került bevezethető állapotba, s kezdetett hozzá – a megszálló szovjet katonaság mellett – a társadalmi ellenállás erőszakos megtöréséhez. Létszáma ekkorra Budapesten és vidéken együttesen mintegy 10 000 főt tett ki.

Az erőszak politikájához az ideológiai alapot az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának december eleji többnapos ülésén hozott határozat adta meg, amely lezárva az október–novemberi események megítélése körüli párton belüli vitákat, a történéseket egységesen ellenforradalomnak minősítette, és a fegyveres harcot is indokoltnak tartotta az ellenforradalmi veszély leküzdésére. Így, miközben a párt a szavak szintjén még mindig elhatárolta magát a Rákosi-kor módszereitől, valójában annak diktatórikus eszközeihez tért vissza. Bár Kádár december elejéig még játszott a forradalmi erők egy része integrálásának gondolatával, a társadalmi ellenállást látva a kíméletlen erőszak alkalmazása mellett döntött. A pártvezetésben megszületett az elhatározás, hogy fegyverrel teremtsen rendet az MSZMP.

A jogon kívüli megtorlás a november 4. utáni hónapokban jellemzően a karhatalom működéséhez volt köthető. A pufajkások akciói civilek sokaságának válogatás nélküli, brutális bántalmazását, megkínzását, nemegyszer meggyilkolását eredményezték. Ahogy Münnich Ferenc katonai helyettese, a honvéd karhatalmat is felügyelő Uszta Gyula fogalmazott a Katonai Tanács 1956. december 4-i ülésén: „*Gyorsan és kegyetlenül le kell számolni velük.*” Ez a szervezet kapott politikai utasítást a fegyveres fellépésre. Decemberben újra sortűzek dördültek a fegyvertelen tüntető tömeg és a lakosság ellen. Elsőként Budapesten, a Nyugati pályaudvarnál, majd Salgótarjánban, Miskolcon,

Egerben, valamint számos vidéki kisvárosban, utoljára, 1957. január 11-én a csepe-li munkásokkal szemben.

Kahler Frigyes és M. Kiss Sándor ez irányú kutatásaiból világosan kitűnik, hogy a sortűzek második, december–januári hullámának egyértelmű célja az ellenállás leverése mellett a megfélemlítés és a társadalmi szolidaritás megtörése volt. A sortűzek mögött meghúzódó politikai akaratot legtömörebben Marosán György államminiszternek a nógrádi munkáskül-

döttséggel tartott tárgyalásán elhangzott, híres-hírhedt mondata jelezte: *„Mától kezdve nem tárgyalunk, mától kezdve lövünk.”* Az aznap Salgótarjánban eldőrlő sortűz a különböző vizsgálatok szerint ötven és százharminc fő közötti halálos áldozatot követelt. Az orvosi jegyzőkönyvek szerint többségüket hátulról – menekülés közben – érte a golyó.

Egy nappal a salgótarjáni sortűz után, 1956. december 9-én megkínózták, majd megölték és az Ipolyba lökték az acélgyár

nemzetőrségének két vezetőjét, Hadady Rudolfot és Hargitay Lajost. Másnap a Kádár-kormány – a sortűz felelősségét a munkástanácsokra hárítva – törvényen kívül helyezte a munkástanácsokat, azonnal megkezdődött a munkásvezetők és a november 4. utáni ellenállásban részt vevők tömeges letartóztatása, december 11-én pedig kihirdették a statáriumot. Ezzel új fejezet kezdődött a megtorlás folyamatában.

A MEGTORLÁS INTÉZMÉNYRENDSZERÉNEK KIÉPÜLÉSE

1956 végén és 1957 első hónapjaiban kidolgozták a megtorlás stratégiáját, és létrehozták a megtorló intézményeket. A megtorlás jogi keretek között működő szervezetei közül elsősorban a rendőrség, az ügyészségek és a bíróságok személyi állományát kellett felkészíteni a rájuk váró „feladatokra”. Mindhárom szervezetnél „tisztoogatást” hajtottak végre annak érdekében, hogy a megtorlás gépezetét ne akadályozza egy-egy – a forradalommal szimpatizáló – rendőrtiszt, ügyész vagy bíró.

Az ÁVO–ÁVH feladatát 1956 novemberében–decemberében a politikai nyomozó osztályok, főosztályok vették át. Noha az egykori államvédelmi beosztottak reaktíválódása komoly fejtörést okozott a Kádár-féle vezetésnek, tudjuk, hogy Kádár hamar felismerte: a kommunista rendszer fenntartásában – valódi tömegbázis híján – egyedül az államvédelmi apparátusra támaszkodhat. Az államvédelem reorganizációjáról szóló munkák szerzői, többek között Szakolczai Attila és Baráth Magdolna, amellett érvelnek, hogy az ÁVH-t ugyan nem alakították újra, személyi állományát és funkcióját tekintve azonban valójában ennek utódaként szerveződött meg a rendőrség politikai nyomozó osztálya.

Az „újonnan” létrehozott nyomozó osztályokhoz tömegesen igazolták át az egykori ÁVH apparátusának tagjait. 1957 januárjáig mintegy ötezer volt államvédelmist világitottak át, és mindössze 15-öt nem igazoltak. A felülvizsgálat célja valójában nem az egykori állomány átrostálása, hanem az államvédelem legalizálása volt. Tevékenységük törvényességéről Mátyás László ezredes, a Politikai Nyomozó Főosztály vezetője adott kendőzetlen értékelést az országos rendőr-főkapitányság december végi értekezletén: *„Az igaz, hogy nem törvényes eszközökkel vertük szét az ellenforradalmat [...] Amikor rendkívüli állapotok vannak, rendkívüli eszközökkel kell dolgozni [...]*

Marosán György, a megtorlás politikájának legkövetkezetesebb képviselője. Nevéhez fűződik a „Mától kezdve lövünk!” kijelentés

Ha nekem meg kell védeni a proletár hatalmat, és én csak úgy tudom megvédeni, ha szembezállva az ellenforradalommal, törvénytelen eszközökhöz kell nyúlni, azt nem lehet elítélni.”

JOGI ESZKÖZÖK A MEGTORLÁS SZOLGÁLATÁBAN

Ahhoz, hogy a hatalom a megtorlást gördülékenyen tudja végrehajtani, át kellett alakítani a büntetőeljárást. A Kádár-kormány – a jogszerűség látszatának megőrzése érdekében – törvényerejű rendeletekkel alapozta meg az „ellenforradalmi elemek” likvidálását. Kahler Frigyes, valamint Zinner Tibor szerteágazó jogtörténeti kutatásai nyomán tudjuk, hogy négy fontos területet érintett a megtorlás struktúrájának kiépítése: a rögtönbíráskodás bevezetését, a gyorsított eljárást, a Legfelsőbb Bíróság Népbírószági Tanácsának létrehozását és a népbírószági tanácsok országos rendszerének kiépítését.

A megtorlás ezen korszakának leginkább jogi mezbe öltöztetett formája a statáriális perek megindítása volt. A rögtönbíráskodásról (statáriumról) szóló törvény tervezetét 1956. december 11-én hirdették ki, s Feri Sándor – ekkor már legfelsőbb bírósági bíró – készítette el. A megtorlás céljára létrehozott rögtönítélő (katonai) bíróságok feladata a társadalom gyors pacifikálása volt. Ezt mutatja, hogy a rendelet rögtönbíráskodást rendelt el szándékos emberölés, gyújtogatás, fosztogatás, közérdekű üzemek rongálása, lőfegyver, robbanószer engedély nélküli tartása esetére. Sőt, a közérdekű üzemek rongálásával kapcsolatos bűntettnek minősült a sztrájk, a munka lassú vagy hibás végzése, valamint az azokra való felhívás is.

A statáriális eljárásokkal a hatalom nem a forradalomban tevékenyen, aktívan részt vett személyeket, hanem az egész társadalmat kívánta megbüntetni és megfélemlíteni. Az elítélteknek csak mintegy a felénél esett szó a perben arról, hogy az illető valamilyen formában ténylegesen részt vett a forradalomban. A jogi háttér megteremtésével 1956. december 15-én meghozták és végrehajtották a megtorlás első, ezen rendeletekre támaszkodó halálos ítéletét: Soltész Józsefet fegyverreltegetésért lőtték agyon a miskolci gyalogsági lőtéren. A rögtönbírószágok mintegy egyéves működése alatt 513 vádlott ellen jártak el. 70 személyt halálra ítélték, 72,6%-nak 10–15 év börtön, 9,6%-nak 5–10 év börtön volt a büntetése.

Mindennek ellenére a megtorlás intenzívebb válását sürgető hatalom számára a statárium kevésnek bizonyult, ezért megteremtették a gyorsított eljárás jogi felteletrendszerét, amely lényegében ugyanazokat a szempontokat követte, de már a polgári ügyekben ítélező bírói állomány

bevonásával. Zinner Tibor kutatásaiból tudjuk, hogy ekkor mondtak le a bírói kar azon tagjai, akik nem vállalták a megtorlásban való részvételt. A Domokos József, Münnich Ferenc, Marosán György és Nezával Ferenc által előkészített jogszabály egyúttal lehetővé tette azt is, hogy az ügyész vádirat benyújtása nélkül bíróság elé állítsa a vádlottat, ha tetten érték vagy a bizonyítékok nyomban a bíróság rendelkezésére álltak. A Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsának döntése szerint a gyorsított eljárás kiterjedt a terhelt valamennyi bűncselekményére, akkor is, ha azok nem tartoztak a gyorsított eljárás alá.

A forradalom résztvevőivel szembeni tervszerű és tömeges leszámoláshoz szükséges jogi háttérrel és szervezettrendszert Kádár János márciusi moszkvai tárgyalásait követően, 1957 áprilisára–májusára sikerült megteremtetni. Az 1957:34 tv-rel létrehozták a Legfelsőbb Bíróság Népbírószági Tanácsát, amelyet a nyár folyamán

Münnich Ferenc. 1956. november 4-től a Kádár János vezette Magyar Forradalmi Munkás–Paraszti Kormány miniszterelnök-helyettese, a fegyveres erők és a közbiztonsági ügyek minisztere

további öt népbírószág követett. A valójában régióként működtetett politikai különbírószágok kiépítésével olyan jogi intézményt sikerült létrehozni, amely alkalmasnak bizonyult a megtorló politikai perek tömeges tárgyalására. Kádár először az MSZMP Ideiglenes Intézőbizottságának 1957. április 5-i ülésén fejtette ki a leg súlyosabb politikai bűnök elbírálására alakítandó bíróság létrehozásáról szóló nézeteit: „Az országban aktivizálódtak, felléptek, hatalmat ragadtak a kezükbe horthysta katonatisztek, csendőrök stb. Ezeknek ügyét is komolyan kézbe kell venni, és nagyon tárgyalni nem is kell. Meg kell csinálni a népbírószágot, és ahol csak

OSZTÁLYSZEMPONT

Az ítéletek meghozatalánál természetesen nem csak az elkövetett cselekmény volt mérvadó. A decemberi párthatározatban foglaltaknak megfelelően azt is bizonyítani kellett volna, hogy az ellenforradalom vezetői az osztályellenség köréből kerültek ki. A megtorlás igazságszolgáltatásának fontos eleme volt az osztályszempont érvényre juttatása, ennek azonban a bíróságok nem tudtak megfelelni – a statisztikák meghamisítása révén sem. Egy 1958 novemberében kelt jelentés szerint a kivégzettek és bebörtönzöt-

tek közel 26,5%-a munkás, 31%-a pedig paraszt volt. Az ún. osztályidegennek minősítettek csupán 6,6%-ot tettek ki. Ha a munkások és parasztok közé számoljuk a nem osztályellenségnek minősülő kispolgári, értelmiségi és alkalmazotti rétegeket, akkor a letartóztatottak több mint 90%-a a rendszer állítólagos társadalmi bázisából került ki. Ez tette szükségessé a megtorlás kárvallottjainak pejoratív jelzőkkel való megbélyegzését (lumpen, huli-gán, prostituált stb.).

olyan volt horthystákkal találkozunk, akik vették maguknak a bátorságot és disznóságokat csináltak, körmenetben kell bíróság elé állítani, halálra ítélni és kivégezni. Ha ez nem történik meg, akkor a népek nyugalma itt soha nem lesz. Ezeket az ítéleteket nem kell az újságba hozni.”

A népbírószági rendelet többszörösen hátrányos helyzetbe hozta a vádlottakat. Az ügyekben nem érvényesült a súlyosítási tilalom. Ennek következtében a csak enyhítésre irányuló fellebbezés alapján is hoztak halálos ítéleteket. A népbírószági tanács jogosítványa a jogerős ügyek felülvizsgálatára is kiterjedt, azaz „törvényesen” újraindíthatott bármely ügyet, amely nem a politikai vezetés igényei szerint zárult. A rendelet legkegyetlenebb része mindazonáltal az volt, hogy a cselekmény idején 16. életévét betöltött fiatalokkal szemben is lehetővé tette a halálbüntetés alkalmazását. Vágó Tibor tanácsa ezt a lehetőséget használta ki Mansfeld Péter ügyében.

Ezzel valóban olyan „bírószággal” gyarapodott Kádár eszköztára, amely csak külsőségeiben hasonlított egy bírói ítélkező tanácshoz: lehetőséget adott a korlátok nélküli megtorlásra, s jól alkalmazható volt a legfelsőbb politikai akarat érvényre juttatására. A népbírószági tanács döntéseibe a politikai vezetés közvetlenül is beavatkozott. A rendelet 1961. április 16-ig volt érvényben.

A MEGTORLÁS PÁRTIRÁNYÍTÁSA

Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverését követő megtorlás a pártállami diktatúra belső logikája szerint a legfelsőbb politikai vezetés döntéseire épült. A pártvezetés szigorúan kézben tartotta a megtorlás politikai irányait és hangsúlyait, kijelölte a feladatokat, irányította és ellenőrizte azok végrehajtását. A Politikai Bizottságának 1957. július 2-i, *A belső reakció elleni harc néhány kérdéséről* szóló határozata alapjaiban rögzítette előbb a belügyi, majd az erre épülő igazságügyi gyakorlatot. A legfőbb politikai vezető testület „szigorú és egységes” fellépést sürgett, s kihangsúlyozta, hogy „mind a vád-

irat, mind az ítélet tükrözze a proletárdiktatúra elnyomó funkcióit”. A párthatározat felszólította az ügyészséget és az igazságügyi minisztériumot, gondoskodjanak arról, hogy „a bűnös ellenforradalmárok méltó büntetésben részesüljenek”.

Az iránymutatást követően a megtorlás „eredményeinek” első összegzésére 1957. december 10-én került sor. A Biszku Béla belügyminiszter, Nezvál Ferenc igazságügyi miniszter és dr. Szénási Géza legfőbb ügyész által az MSZMP PB-nek benyújtott, *Büntetőpolitikánk egyes kérdéseiről* címet viselő előterjesztés és az azt követő vita jegyzőkönyvei a megtorlás legtöbbet idézett dokumentumai közé tartoznak, hiszen az elvtársak egymás között beszélgetve kendőzetlenül brutális őszinteséggel fejezték ki igényüket a bíróság súlyosabb ítéletére. Biszku Béla, a belügy vezetője sokat idézett hozzászólásában arról panaszkodott, hogy „az ellenforradalmi szervezkedés bűnöseknek felelősségre vonásánál sok az enyhe ítélet, és viszonylag kevés a fizikai megsemmisítések száma”. Kádár pedig ugyanezen az ülésen kijelentette, azért kell foglalkozniuk a büntetőpolitika kérdésével, mert „nem tudtuk elérni az ellenforradalom főbb vezetőinek nagyobb mérvű fizikai megsemmisítését”. Ekkor az 1956-os cselekményeikért 1957. októberig halálra ítélt 180 főből 110-et már kivégeztek.

A pártközpont rendszeresen egyeztetett a belügy és az igazságszolgáltatás vezetőivel. 1957-ben pedig létrejött az MSZMP KB adminisztratív ügyekért felelős titkárból, a Közigazgatási és Adminisztratív Osztály (KAO) vezetőjéből, illetve a belügyminiszterből, az igazságügyminiszterből, a legfőbb ügyészből és a Legfelsőbb Bíróság elnökéből álló, titokban tevékenykedő, de nagy hatalmú testület, a Koordinációs Bizottság, amelynek feladata a pártvezetés, valamint a belügyi és igazságügyi szervek közötti egyeztetés, továbbá a politikai vezetés közvetlen befolyásolási lehetőségeinek biztosítása volt.

De a restaurált hatalom nem is leplezte, hogy tagadja a bírói függetlenséget. Miként Borbély Lajos – aki egymaga 62 embert ítélt halálra – fogalmazott a Legfelsőbb Bíróság és a Legfőbb Ügyészség közös pártszervezetének gyűlésén: „Az

igazi bírói függetlenség egyet jelent azzal, hogy a bírák semmilyen körülmények között sem befolyásolhatók a munkáosztály érdekei ellen, és mindig a proletárhatalmat szolgálják.” Dr. Domokos József, a Legfelsőbb Bíróság elnöke pedig nem kevesebbet követelt 1957. március 28-i beszédében, mint „*Tanuljunk egy kis osztályharcot a fasizmus igazságszolgáltatásától [...] a Magyar Népköztársaság bírái vagyunk, a proletárdiktatúra bírái, akiknek kötelessége, hogy a proletariátus államát erősítsék, és annak minden ellenségét, aki a proletárforradalomra kezet emel, kíméletlenül megsemmisítsék.”*

A MEGTORLÁS CÉLCSOPORTJAI

A hosszan tartó, tömeges represszió első időszakát a korlátlan megtorlás szakaszaként tartjuk számon. Ekkor még a megtorlásnak nem voltak pontosan kijelölt, meghatározott célcsoportjai, a kádári hatalom megkülönböztetés nélkül sújtott le az egész magyar társadalomra. A megtorlás második, hosszan tartó, fő szakaszában azonban a párt már meghatározta azokat a csoportokat és tevékenységeket, amelyeket a legsúlyosabban kívánt szankcionálni. Az 1956. december eleji párthatározat kijelölte az ún. konszolidációért folyó küzdelem – s így a megtorlás – fő csapásának irányait is. A határozat szerint az 1956-os „ellenforradalom” kitörésének négy alapvető oka volt. Az okok között az első helyen a Rákosi nevével fémjelzett doktriner politika szerepelt, a második helyre a Nagy Imre-csoport revizionistának minősített tevékenysége, a harmadik helyre a belső s negyedik helyre a külső ellenforradalmi erők kerültek. Az elhíresült „négy ok” közül az első nem járt büntetőjogi konzekvenciákkal. A Rákosi-csoport jogi felelősségre vonása – vélhetően moszkvai iránymutatásra – elmaradt. A 2–4. pont azonban büntetőjogi vetületben is megjelent.

A forradalmat és szabadságharcot követő perek ítéletei legalább három irányba mutatnak. Megtörtént a leszámolás a diktatúra ellen fellázadó, reformot követelő, ún. revizionista kommunistákkal

szemben. Ilyen leszámolás áldozatai lettek Nagy Imre miniszterelnök és társai, akik – Kádárék szempontjából – utat nyitottak a „fasiszta ellenforradalomnak”, s így akarva-akaratlanul árulókká, az „ellenforradalom” székértelőivá váltak. Ide sorolhatjuk a Nagy Imrével vitában álló legendás forradalmárt, Angyal Istvánt is. Pereik azt mutatták, hogy a szovjet típusú kommunizmus semmilyen, nem tőle induló reformot nem tolerál.

A perek egy másik csoportja a fegyveres szabadságharcosokat érintette. Esetükben az ellenállást torolta meg a hatalom, a meghozott és végrehajtott halálos ítéletek többségét őrjük szabták ki. Így végezték ki a Széna téri felkelők legendás vezetőjét, Szabó bácsit, a Tompa utcai Bárány Jánost, a Corvin közti Iván Kovács Lászlót, a Baross téren harcoló Nickelsburg Lászlót vagy éppen a Tóth Ilona-perben Gyöngyösi Miklóst.

A perek egy további, jól elkülöníthető, jelentős csoportját képezik a nemzeti tanácsok, forradalmi bizottságok vezetői ellen indított eljárások. A forradalom és szabadságharc idején főként vidéken tipikus társadalmi forradalom zajlott le. Fegyverek nélkül, békés úton sorra számolták fel a szovjet típusú tanácsrendszert. Néhány nap alatt a legeldugottabb falvakban is létrejöttek a valódi önkormányzatiságra épülő új önzagatási szervek, a Nemzeti Bizottságok, melyek hamarosan kiválasztották a maguk elkötelezett, hiteles vezetőit, mint például dr. Brusznai Árpád tanárt Veszprémben, Földes Gábor rendelőt, Szigethy Attila politikust és Tihanyi Árpád tanárt Győrben, Gulyás Lajos levéltári református lelkészt Mosonmagyaróváron, dr. Rajki Márton ügyvédet és Kósa Pál asztalos Újpesten, D. Szabó Károly vilamoskalauzt Ócsán, Kovács József orvos-tanhallgatót Szegeden, id. Sente Károly kocsikísérőt Csepelen, dr. Szobonya Zoltán jogászt Jánoshalmán. Mind politikai meggyőződésük, mind korábbi társadalmi súlyuk jelentősen eltért egymástól. Ami közös a pályájukban, hogy a szovjet típusú szocializmus tevékeny ellenfelei voltak. A szinte minden lokális közösséget sújtó elrettentő perekkel és halálos ítéletekkel az újra kiépülő diktatúra a saját hegemoniáját veszélyeztető társadalmi bizalmi-szolidaritási háló szétszagattását kezdte meg.

A MEGTORLÁS VÉGE

Az 1956-os forradalmi eseményekben való részvétel miatt indított perek zöme 1957 és 1959 között zajlott. A kádári megtorláshoz kapcsolódó utolsó kivégzésre 1961. augusztus 26-án került sor. Ezen a napon adták hóhérkézre a Hercegh Benjámin és társai perében elítélt Baross téri felkelőket, Hámori Istvánt, Kovács Lajost és Nickelsburg Lászlót. Hercegh Benjámin pon-

tosan tizenöt évi raboskodás után, 1975 áprilisában hagyhatta el a börtönt. A per másik két „életfogytosa” nem érte meg a szabadulását. Antal Péter 1974 áprilisában, Mocsári József 1970 augusztusában halt meg a fogságban.

Ahogy ez a per is mutatja, a kádári propaganda által a megtorlás lezárásaként méltatott 1963-as amnesztia valójában sok elítélt számára nem jelentett cezúrát, hiszen ez a közkegyelem sem volt teljes körű. Noha az 1963. évi 4 tvr. alapján 3480 fő szabadult, a forradalom elítélt barikádharcosai továbbra is börtönben maradtak. A rendelet ugyanis nem terjedt ki a visszaesőkre, illetve azokra a felkelőkre, akiket köztörvényes bűnözőkké nyilvánított a

Nezvál Ferenc, 1957–1966 között igazságügy-miniszter, a kádárista megtorlás egyik vezetője

hatalom. Ilyenek voltak többnyire azok az esküjüknek megfelelően harcoló fegyveresek, akik a szabadságharc során szovjet katonákat öltek meg.

1963 után tehát továbbra is maradtak ’56-osok börtönben. Talán ennél is megdöbbentőbb azonban az, hogy – bármily meglepő – újak is kerültek be. Még tíz évvel a forradalom kitörését követően, 1966-ban is indult 1956 miatti megtorló eljárás. Ez utóbbi során 10 évre ítélték Papp István vádlottat. ♦